

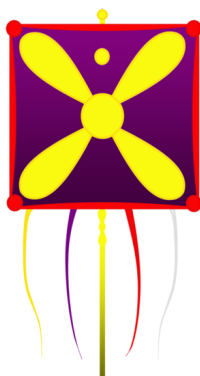

حکومت مادها

درفش کاویان

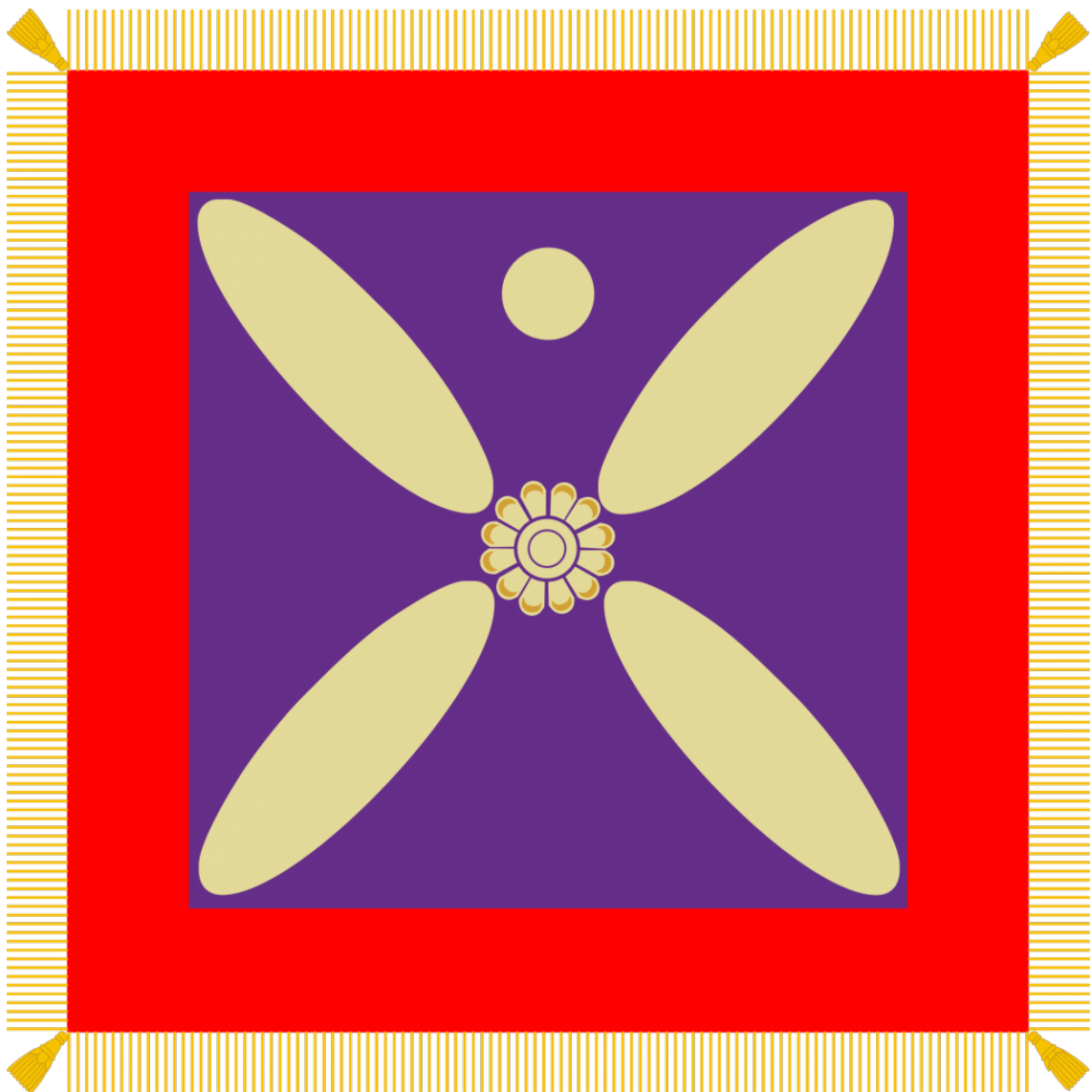
نویسنده: شمشاد امیری خراسانی

انتشار: ۱۳ اردیبهشت ۱۳۹۵ ۴۰ دقیقه مطالعه

چکیده مقاله

درفش کاویان «درفش کاویان» (Derafsh-e Kavian) نام پرچم افسانه‌ای سلطنتی ساسانیان است. در شاهنامه‌ی فردوسی (ویراسته‌ی خالقی‌مطلق، ص ۶۶-۷۰، بیت ۱۸۴ به بعد) چنین آمده است که «کاوه‌ی آهنگر» در زمان شورش علیه «ضحاک» ستمگر، پیش‌بند چرمی‌اش را [به نشانه‌ی قیام و اعتراض] به شکل یک پرچم، بر نیزه‌ای چوبین آویخت. در نتیجه‌ی این شورش، پادشاهی ایران به «فریدون»، شاهزاده‌ای از خاندان کهن سلطنتی منتقل شد و او نیز پیش‌بند یاد شده را با طلا و زربافه و سنگ‌های گران‌بها و شرابه‌های سرخ، زرد (یا آبی) و بنفش بیاراست

درفش کاویان

«درفش کاویان» (Derafsh-e Kavian) نام پرچم افسانه‌ای سلطنتی ساسانیان است. در شاهنامه‌ی فردوسی (ویراسته‌ی خالقی‌مطلق، ص ۷۰-۶۶، بیت ۱۸۴ به بعد) چنین آمده است که «کاوه‌ی آهنگر» در زمان شورش علیه «ضحاک» ستمگر، پیش‌بند چرمی‌اش را [به نشانه‌ی قیام و اعتراض] به شکل یک پرچم، بر نیزه‌ای چوبین آویخت. در نتیجه‌ی این شورش، پادشاهی ایران به «فریدون»، شاهزاده‌ای از خاندان کهن سلطنتی منتقل شد و او نیز پیش‌بند یاد شده را با طلا و زربافه و سنگ‌های گران‌بها و شرابه‌های سرخ، زرد (یا آبی) و بنفش بیاراست و آن را «درفش کاویان» = «پرچم کی‌ها» (یعنی: Kavi ها = شاهان) یا «پرچم کاوه» نام نهاد. هر یک از شاهان آینده نیز گوه‌رهایی بدان افزودند، آن گونه که درفش، در شب، بسان خورشیدی می‌درخشید.

در منابع کهن اسلامی، این داستان به شیوه‌های گوناگونی، مفصلاً شرح داده شده است. برپایه‌ی داده‌های مورخان

سده‌ی دهم میلادی، طبری (ج۱، ص ۵-۲۱۷۴) و مسعودی (مروج الذهب، ویراسته‌ی Pellat، ج۳، ص ۵۱)، درفش کاویان از پوست «پلنگ» ساخته شده و ابعاد آن ۸ در ۱۲ ذراع، یعنی حدود ۵ در ۵/۷ متر بود. «خوارزمی» منابعی را ذکر کرده که به موجب آن‌ها، درفش یاد شده، از پوست خرس یا شیر بود (مفاتیح العلوم، ص ۱۱۵؛ بسنجید با: مقدسی، البدء و التاريخ، ج۳، ص ۱۴۲: پوست بز یا شیر). در سده‌ی چهاردهم میلادی «ابن خلدون» (المقدمه، ج۳، ص ۹-۱۶۸) گزارش داده است که این پرچم، «مربعی سحرآمیز داشت که داخل آن با یک‌صد رشته‌ی طلایی بافته شده بود»، بدین باور که سپاه حامل پرچمی با چنین مربعی، هرگز در جنگ شکست نمی‌خورد.

این پرچم گاهی نیز «درفش جمشید»، «درفش فریدون» (شاهنامه، چاپ مسکو، ج۱، ص ۲۰۲، بیت ۱۰۰۷؛ ج۶، ص ۱۱۳، بیت ۷۰۴)، و «درفش کی‌ای» = «پرچم شاهانه» (شاهنامه، ویراسته‌ی خالقی‌مطلق، ج۱، ص ۱۴۷، بیت ۹۳۹؛ بسنجید با: ثعالبی، غررالسیر، ص ۸-۳۰) خوانده شده است.

برپایه‌ی گزارش شاهنامه، هنگامی که سپاه فراخوانده و آماده‌ی نبرد می‌شد، درفش کاویان را پنج موبد از محل نگهداری‌اش بیرون می‌آوردند، و آن را در حین لشکرکشی، شاه یا فرمانده سپاه حمل می‌کرد. از این پرچم بیش‌تر با صفات «همایون» و «خجسته» یاد شده است (شاهنامه، ج۱، ص ۱۱۸، بیت ۶۵۶؛ ج۵، ص ۱۰۲، بیت ۲۹۴). در نبردها، درفش کاویان برای نیروبخشی و روحیه‌دهی به سربازان به کار برده می‌شد (شاهنامه، چاپ مسکو، ج۳، ص ۴۲، بیت ۶۲۱؛ بسنجید با: ج۳، ص ۱۷۳، بیت ۲۶۵۴؛ ج۴، ص ۸-۹۷، بیت ۱۳۴۸ به بعد و ۱۳۸۹، ص ۱۴۰، بیت ۳۸۶، ص ۱۴۷، بیت ۴۹۸ به بعد؛ ج۵، ص ۲۰۷، بیت ۲۰۹۴ و...؛ طبری، ج۱، ص ۶۰۹؛ بسنجید با: Procopius, Persian Wars 1.15).

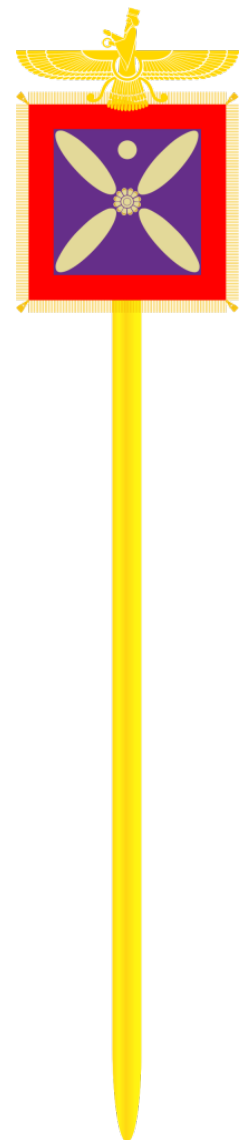
از درفش کاویان در اوستا یا منابع هخامنشی و پارتی مستقیماً یاد نشده است، اما چند تن از دانشمندان معتقد بوده‌اند که این پرچم در بخش آسیب دیده‌ی موزاییک اسکندر در پمپی (Pompeii) که موضوع آن چیرگی اسکندر بر داریوش سوم در جنگ ایسوس است، ترسیم شده است. هر چند گزنفون (Anabasis 1.10.12) اشاره کرده است که پرچم هخامنشیان، عقابی طلایی نقش شده بر سپری بود که بر بالای نیزه‌ای حمل می‌شد. آرتور کریستنسن (A. Christensen) درفش کاویان را به عنوان پرچم سلطنتی ساسانیان پذیرفت و استدلال کرد که اسطوره‌ی کاوه با توجه به شهرت خاندان «کارن» (Karen) که تبارش را تا «قارن» (Qaren) پسر «کاوه» پی‌گرفته بود، در دوران ساسانیان تکوین یافته است. استیگ ویکندر (S. Wikander) با این دیدگاه موافق بود اما استدلال کرد که این درفش را نه کوی‌های (Kavi) گاهان اوستا، بل که هشت کوی یشت‌های اوستا و Mairyo (= گروه مردان جنگ‌جوی عصر اوستایی؛ به ایرانی میانه: Merag، در ودا: Marya) ها اختیار کرده بودند. وی همچنین استدلال کرد که درفش کاویان در دوران پارتی (اشکانیان) پرچم ملی ایران شده بود.

در جنگ قادسیه (حدود ۱۶ق/ ۶۳۷ م.) که سپاه ساسانی در مقابل هجوم اعراب شکست خورد، این پرچم به دست «ضرار بن خطاب» افتاد. وی آن را در برابر سی هزار دینار فروخت در حالی که بهای واقعی آن یک میلیون و دویست هزار یا حتی دو میلیون دینار گفته شده است (طبری، ج۱، ص ۲۳۳۷؛ ابن اثیر، ج۲، ص ۴۸۲). پس از برداشتن گوهرهای درفش کاویان، به فرمان خلیفه عمر، آن را سوزاندند (تاریخی بلعمی، ویراسته‌ی بهار، ص ۱۴۸). *

Dj. Khaleghi-Motlagh, "Derafsh-e Kavian": Encyclopaedia Iranica, vol. 7, Costa Mesa, Calif., *

1996

به همت داریوش کیانی

ارجاع به این مقاله

شمشاد امیری خراسانی، «درفش کاویان»، پارسیان دژ، ۱۳۹۵.

خواندن مقاله و پیوست‌های آن در وبسایت پارسیان دژ

نشانی ثابت این نسخه:

<https://www.parsiandej.ir/articles/1842/pdf/درفش-کاویان.pdf>

آخرین ویرایش مقاله: ۱۲ مرداد ۱۴۰۵